

Bingöl Çobanları Şiirinde Zaman Boyutu

Ali İhsan KOLCU*

1**

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum.
Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların.
Bu تنها derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan doldurup testimizi
Kırlara açılırtız çingiraklarımızla.
Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni
Kuzular bize söyler zamanın geçtiğini,
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı dağsılayı,
Her adım uyandırır acı bir hatırayı.
Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda,
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;
Şu karğıki bayırda verdim kuzuyu kurda,
"Suna"nın başka köye gelin gittiği akşam.
Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla,
Çoban hicrânlarını basar bağrına yayla.

2

-Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,
Diye hıçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun;
Hülyana karışmasın ne zehir ne de çarğı.
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an

* Atanürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

** Metindeki numaralandırma şiirin aslında olmayıp zaman boyutunu daha kolay izah etmek için tarafımızdan yapılmıştır.

*Madem ki kara bahtın adını koydu çoban!
Nasil yaşadığından ne içip yediğinden
Çingirak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun.*

3

*Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla,
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.*

Kemalettin Kamu

Edebî metinleri inceleme metodları ile uğraşanlar dikkatlerini büyük ölçüde roman, hikâye ve tiyatro gibi nesir türleri üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Daha komprime ve karmaşık bir yapıya sahip olan şiir üzerinde inceleme metod ve gayretleri nesre göre daha sınırlı kalmıştır. Bunda şiir türünün roman ve hikâyeye göre kendini daha güç ele vermesinin rolü olduğu kuşkusuzdur. Roman ve hikâyeye gibi edebî nev'ilerde, yazarın verdiği mesajı, ortaya koymaya çalıştığı tezi ve bizzatıhi metnin varlık sebebinin, vak'a, bakış açısı ve anlatıcı, şahıs kadrosu, zaman, mekân ve dekoratif unsurlar gibi bazı yardımcı ve anahtar mahiyetini taşıyan unsurlar dikkate alınarak söz konusu metnin çözümü ya da anlaşılması mümkün olmaktadır.¹ Çok az istisnası olmakla birlikte

¹ Roman ve hikâyeye gibi anlatma esasına bağlı edebî metinlerin inceleme ve tahlilleri üzerine kitap boyutunda şimdiye kadar yayımlanmış şu eserlere bakılabilir. Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Birlik yay.1.bs. Ankara 1984; E.M.Forster, **Roman Sanatı**, (Çev: Ünsal Aytür) Adam yay. İstanbul 1982; Kléber Haedens, **Roman Sanatı**, (Çev: Yaşar Nabi), Varlık yay. İstanbul, 1953; Fethi Naci, **Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1981; Mustafa Nihat Özön, **Türkçe'de Roman**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936; Cevdet Kudret, **Edebiyatımızda Hikâye ve Roman II**, İnkılâp Kitabevi, 5.bs. İstanbul, 1987; M. Güzelşen, **Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme**, İ.Ü. Edebiyat Fak. yay. 1978; Durali Yılmaz, **Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu**, Kültür Bakanlığı yay, Ankara, 1990; Mehmet Tekin, **Roman Sanatı ve Romanın Unsurları**, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fak. yay. Konya, 1989; Güzin Dino, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978.

yukarıda zikredilen anahtar unsurları özellikle roman türü için her zaman geçerli olduğu söylenebilir. Romana göre hacmi, vak'a, şahıs kadrosu, mekân, anlatıcı ve öteki unsurları daha sınırlı olan hikâyelerde de söz konusu unsurların yardımıyla metni anlamaya ve tahlile çalışmak da mümkündür. Zira her iki edebî tür aynı arka plân kurgusu ile vücûda getirilmiştir. Birinin komplike, diğerinin daha komprime oluşu bu konuda herhangi bir eksikliğin varlığını göstermez.

Roman ve hikâyeye göre daha muğlak, duygu ve düşüncelerin iç içe yer aldığı, edebî sanatların mısra, kelime ve ifade öbekleri ile tam bir uyumunun dikkate alındığı, hacmin, veznin, kafiyenin, topyekûn dilin sınırladığı bir ifade ve işçilik sanatının harmanlandığı bir arenada vücûd bulan şiir, bütün bu unsurların çözümü için (metnin anlaşılabilmesi için) daha detaylı ve yeni dikkatlere ihtiyaç duymaktadır. Roman ve hikâyenin tahlili için elimizde bulunan metodlarla şiire yaklaşmak narrativ özellikleri taşıyan bazı metinlerde müspet neticeler verse de, büyük bir değişim ve gelişim içinde bulunan, kayıtsızlığı kayıt haline getirme gayretini ön plâna çıkararak çağdaş şâirlerin şiirlerinde aynı sonuçlara ulaşmak mümkün görünmemektedir. Divan ve halk şiirlerini belli bir devrin estetik, dil ve oturmuş bir kültürünü yansıttıkları ve büyük ölçüde önceden belirlenmiş ya da genel-geçer kaidelere bağlı oldukları için tahlile daha elverişlidirler. Zira bu metinlerde herşeyden önce yansıtılmasını beklediğimiz estetik, dil, vezin ve kafiye, söz sanatları ile türün ihtiva ettiği öteki özellikler metnin kendini ele vermesi için yeterli ipuçlarıdır. Bu bakımdan bütün bu verileri taşımayan, farklı özellikleri taşıyan her çağdaş şiiri, tür içerisinde farklı bir tür olarak ele alıp, metnin kendini ele veren noktalarından hareketle inceleme yoluna gitmek şimdilik daha doğru görünmektedir.

Biz bu yazıda Kemalettin Kamu'nun Bingöl Çobanları şiiri üzerinde zaman boyutunu, metnin narrativ uzamında anlatıcının (şâir) terennüm ettiği duygu ve düşünceleri, değer taşıdıkları, ifade edildikleri zaman açısından ele alıp, incelemeye çalışacağız.

Bingöl Çobanları şiirini zaman açısından anlatıcının manzumede terennüm ettiği ifade akışını dikkate alarak üç bölüme ayırmak mümkündür. Bu bölümlemeyi, anlatıcı ben'in (şâir) tercih

ettiği ifade tarzının tayin ettiğini kabul edebiliriz. Rakamla sınırladığımız birinci bölüm, şâirin parçalanmış şahsiyetinin geçmiş zamana tekabül eden kısmında ifadesini bulan “çoban”dır.

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum.

Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum.

Mısralarından sonra birinci teklik şahıs genişleyerek birinci çokluk şahıs etrafında yaşanan coğrafyanın hayat tezahürleri kronolojik zaman göz ardı edilerek dikkatlere sunulur. “Biz”e dönüşen “ben” kırlarda her mevsim devam eden rutin anların ve bu anlara tekabül eden vak’aların terennüm edilmesi, zamanın yapılan “iş”le aynileştiğini, adlandırıldığını da göz önüne serer.

Bekçileri gibiyiz ebenced buraların

Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların

Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,

Her gün aynı pınardan doldurup testimizi

Kırlara açılırız çingiraklarımızla.

Yukarıdaki mısralar zamanı takvim, yıl, ay, saat gibi kronolojik ve genel-geçer taksimatların dışında kabul edip; adeta mahalli bir “hayat zamanı” icad edildiğini göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Kuzular bize söyler zamanın geçtiğini,

dizesi de kabul edilen hayat tarzı içerisinde zamanın vak’alara ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir.

Manzumenin ilk bölümünde ‘ben’le başlayıp ‘biz’le genişleyen anlatıcı;

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda

dizesiyle tekrar birinci teklik şahısa döner. Yaşanılan hayat tezahürleri tekrar şahsileşir. Çoban’ın geçmişi yine zaman içinde mühim bir yer tutan vak’alara bağlı olarak dile getirilir.

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda

Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;

Şu karşiki bayırda verdim kuzuyu kurda

“Suna”nın başka köye gelin gittiği akşam.

Yukarıdaki mısralarda takvim zamanına eşdeğer bir sıralama değil hayat takviminin kronolojisini ortaya koyan bir

zaman söz konusudur. Doğum, gençlik, ölüm, yaşanan ilk aşk acısı, yakınlarını kaybetme hep hayata ve zamana hakim vak’aların sınırladığı mühim anlardır.

Manzumenin ikinci bölümünde anlatıcı değişmektedir. Birinci bölümde çoban’ın ağzından anlatılan ve büyük bir kısmı anlatıcının ‘ben’ini ilgilendiren hayat tezahürleri, ikinci bölümde, dekoratif bir unsurmuş gibi görünen ‘kaval’ tarafından dile getirilir.² Kaval yaşanan hayatın (kır ve çobanlık hayatının) mühim bir parçasıdır. Her ne kadar çobanın duygu ve düşüncelerini terennüm ediyorsa da bu manzumede kavalı bir kahraman, şâirin sözünü emanet ettiği, teşhis edilmiş bir unsur olarak ele almak, kabul etmek mümkündür. Zira nihayetinde kaval bir enstrümandır. Fakat işlevi insana ve onun tayin ettiği bir ifade sistemine bağlı olduğundan insandan ayrı düşünülemez.³

Manzumenin bu ikinci bölümünde kaval vasıtasıyla bazen çobanın bazen de nasihatler eden bir bilge kişinin (şâir) düşünceleri bir arada dile getirilir.

-Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,

Diye huçtırır kaval:

Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun,

Daima egeceksin başkalarına boyun;

Hülyana karışmasın ne şehir ne de çarşı.

Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı

Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an

Madem ki kara bahtın adını koydu çoban!

Nasıl yaşadığından ne içip yediğinden

Çingirak seslerinin dağlara dediğinden

Anlattı uzun uzun.

² Bu manzumeyi daha önce tahlil eden Mehmet Kaplan, anlatıcı olarak çoban / kaval ayrımını dikkate almamış, kavalın işlevini çobana yüklemiştir. Bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh yay, İstanbul, 1984, s. 36-42.

³ Müzik enstrümanlarının şâirin duygu ve düşüncelerini ifade etmekte kullanılmaları yeni bir hadise değildir. Bu konuda en yaygın ve en çarpıcı örnekler Çengnâmelerdir. Ayrıca Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Mesnevi’sinde teşhis edilen ve konuşturulan da ney’dir. Mesnevi’nin daha ilk beytinde; Bişnev ez ney çün hikâyet mikuned / Ez cüdâhiha şikâyet mikuned, beyti çeşitli dekoratif unsurlara bu tür fonksiyon yüklemelerin örneklerinden biridir.

Manzumenin bu bölümünde zaman, fütürist bir anlayışla olacakları önceden sezip (yaşanmış hadiseleri de dikkate alarak) mevcut hayat tarzının geçmiş, hal ve gelecek boyutunu derinliğine dikkatlere sunulur.

Hülyana karışmasın ne şehir ne de çarşı.
dizesinde çobanı, büyük ölçüde zamanın yönlendirdiği, hakim olduğu şehir hayatından korumak gibi bir arzu hissedilmektedir. Manzumenin devamında; Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun, dizesi bu koruma endişesinin kaynağını göstermektedir.

Şiirin tarafımızdan numaralandırılan üçüncü bölümünde anlatıcı olarak 'şâir ben'le karşılaşıyoruz.

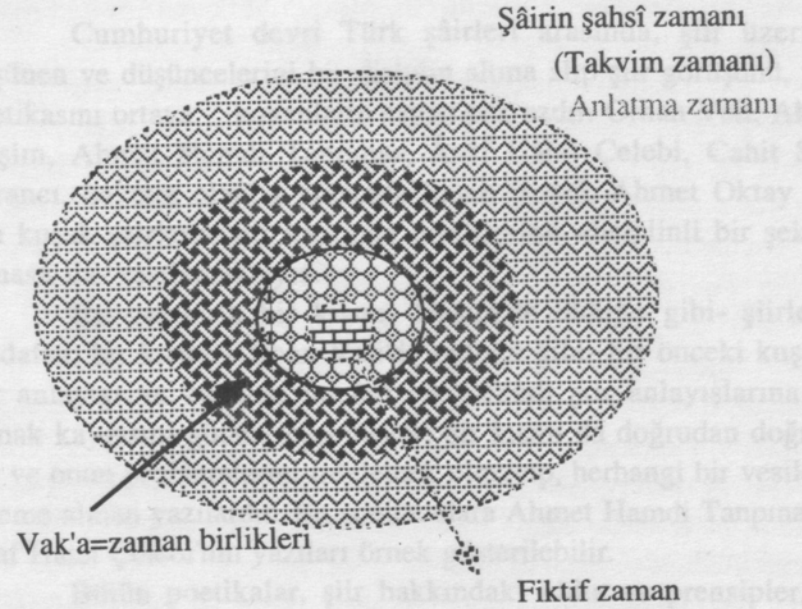
*Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla,
Karıştum o gün bu gün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.*

Böylelikle manzumenin tamamında anlatıcı olarak şâirin parçalanmış şahsiyetinin tayin ettiği çoban, kaval ve şâir-ben'i tesbit edebiliyoruz.

Manzumeye hakim zaman boyutu ise derinliğine tezahür etmiştir. Doğumla ölüm arasında cereyan eden insanoğlunun yaşama macerası, yaşanan coğrafyada hadiselerin hakim olduğu bir hayatın tayin ettiği kronolojiye göre değer kazanmaktadır. Her gün aynı pınardan testilerin dolması, yılların geçtiğinin kuzuların büyümesinden anlaşılması, başka köye gelin giden sevgililerin kuzuların kurda verilmesine sebep olması, hep vak'a=zaman ikileminin tezahürleridir. Şâirin takvim zamanına bağlı yazma zamanı ile başlayan geriye gidiş, çocukluğu (çoban), gençliği, yaşanan ilk aşk acısı (Suna'mın başka köye gelin gittiği akşam); kaval vasıtasıyla daha çok geniş zamana, müşterek hafızaya ve fütürist vak'alara bağlı zaman ile tekrar şâirin şahsi zamanına kavuşan bir ivme takib eder.

Manzumede anlatıcılarla beraber üç ayrı anlatma zamanı söz konusudur. Bunlar çoban'ın, kaval'ın ve şâirin anlatma zamanıdır. Bu üç zaman çobandan başlayarak helozonik olarak

şâire doğru genişleyen bir karakteri haizdir. Bunu iç içe geçmiş halkalar olarak da tavsif edebiliriz. En dışarda ve geniş olan halka şâire ve büyük ölçüde takvim zamanını gösteren halkadır. Daha küçük halkalar ise fiktif zamanı ve asla kronolojik olmayan vak'a=zaman birlikleridir.

Yukarda da ifade etmeye çalıştığımız gibi şiir ve benzeri türlerde, diğer nesir türlerine göre daha muğlak bir yapı mevcuttur. Roman ve hikâye gibi nesir türlerinin tahlilinde kullanılan metodlar kalın çizgilerle ortaya konuldukları için şiire bu metodlarla yaklaşmak her zaman sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Esasen bir edebi metnin tahlili söz konusu metnin kendini ele verişi ile doğru orantılıdır.